Nerudův verš Jakuba Říhy

Jakub Říha: *Nerudův verš*. Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR 2019. 158 stran.

Kniha *Nerudův verš* Jakuba Říhy, člena Versologického týmu Ústavu pro českou literaturu AV ČR, pojednává celek Nerudova básnického díla — od prvotiny *Hřbitovní kvítí* (1858) po dvě sbírky vydané posmrtně, *Zpěvy páteční* (1896) a *Knihu epigramů* (1956). Zatímco Nerudově próze se česká literární věda věnuje soustavně (z nedávno vyšlých vzpomeňme alespoň knihy *Tři stálice moderní české prózy: Neruda, Čapek, Kundera* [2014] od Aleše Hamana nebo *Záludný svět Povídek malostranských* [2012] od Dagmar Mocné), jeho poezii se již tolik pozornosti zejména v poslední době nedostává. Říhova monografie tedy představuje vítaný příspěvek k nerudovskému bádání.

Autor se básníkovými sbírkami zabývá systematicky, se zřetelem ke čtyřem základním oblastem versologického výzkumu: metrice, rytmice, strofice a rýmu. Strukturu knihy vymezuje v jejím úvodu následovně: „Výklad vždy postupuje od kvantifikace k interpretaci. U všech sbírek je nejprve sestaven úhrnný metrický repertoár, který zachycuje zastoupení všech meter a rozměrů včetně podob klauzule. Na jeho pozadí dále analyzuji a interpretuji vztahy mezi jednotlivými složkami s ohledem na žánr, téma či kompozici. U nejvýznamnějších složek dále nastiňuji jejich historii a popisuji jejich rytmickou realizaci. V další části je podána souborná charakteristika strofického repertoáru od zastoupení jednotlivých strof k jejich formální a sémantické analýze. U centrálních strofických forem rovněž načrtávám historii jejich užití. Nakonec v oblasti rýmu předkládám úplný popis jeho stránky zvukové i významové“ (s. 7–8). Kniha *Nerudův verš* obsahuje též odkaz na webové stránky Versologického týmu <http://versologie.cz/v2/web_content/neruda.php>, na nichž lze nalézt podrobné tabulky s údaji o metrice a strofice pojednávaných sbírek, jež tedy můžeme považovat za součást nerudovské monografie.

Obzvláště v dnešní době, kdy porozumění výstavbě básnického textu je spíše výjimkou než pravidlem a kdy vzniká mnoho odborných prací o poezii, jež naprosto ignorují versologickou problematiku, vnímám Říhův text jako velice přínosný. Ukazuje se, že je stále potřeba připomínat významovou nosnost jednotlivých rovin básnické poetiky, jejich provázanost a vzájemné vztahy. Schopnost analýzy verše by měla tvořit jeden ze základních předpokladů pro interpretaci poezie.

Metodologicky Říha navazuje na významné osobnosti české versologie Miroslava Červenku a Květu Sgallovou a pokračuje v jejich rozsáhlém výzkumu novodobého českého verše. Současný kontext autorova bádání tvoří pochopitelně práce celého Versologického týmu; východiska svého přístupu popsal

Jakub Říha spolu s Robertem Ibrahimem a Petrem Plecháčem v knize *Úvod do teorie verše* (2013). Tato publikace představuje soudobou podobu versologie, již zde prezentuje jako disciplínu stojící na pomezí literární vědy a lingvistiky. Autoři vycházejí z metodologie českého strukturalismu a neostrukturalismu, přijímají však i podněty z ruského formalismu a tzv. ruské školy, z prací vzniklých v rámci mezinárodního projektu Słowiańska metryka porównawcza, americké generativní metriky či francouzské strofiky. Na webových stránkách Versologického týmu nalezneme mnoho zajímavých projektů jako například Databázi českých meter nebo Frekvenční slovník české poezie a další. Přínos činnosti tohoto pracoviště je o to větší, že jeho výstupy, jež jsou poměrně novou záležitostí, přišly po značně dlouhém období, kdy v české literární vědě takové práce velmi scházely. Mám na mysli zejména již zmíněný *Úvod do teorie verše*, který úzce souvisí s interaktivní cvičebnicí, již také nalezneme na výše uvedených webových stránkách <http://versologie.cz/v2/tool_cvicebnice/>. V ní si může uživatel procvičovat své znalosti při určování metra, rozměrů i pevných forem v sylabotónismu a rovněž při určování útvarů v časomíře. Cvičebnice by mohla výrazně napomoci výuce versologie v rámci bohemistiky na vysokých školách. Zatímco ještě nedávno nebylo možné studentům doporučit praktickou příručku k ověřování vědomostí, dnes se máme o co opřít. Nezbývá než doufat, že tato možnost pomůže k postupné změně tristní situace a ukáže studentům versologii v jiném světle než jako neprůhlednou disciplínu, do níž se dá proniknout pouze s velkými obtížemi.

Charakterizované jevy Říha vždy zasazuje do celkového kontextu Nerudova básnického díla, vraceje se průběžně ve výkladu k předchozím, již probraným sbírkám. Kontext prozaický a publicistický je bohužel ponechán úplně stranou, s výjimkou článků nebo recenzí týkajících se poezie. Poukazování na souvislosti mezi Nerudovou poezií, prózou a publicistikou by přitom otevřelo monografii další obzor. Pozornost by zasloužily například styčné body v rovině motivické a tematické. Ty by současně mohly představovat pro versologický text jisté oživení.

Vedle rozboru a interpretace autor Nerudův verš pečlivě a erudovaně včleňuje rovněž do vývoje poezie, zejména ve druhé polovině 19. století. Říha osvětluje způsob užívání jednotlivých pojednávaných prostředků poetiky v Nerudově době a významy, jež nesly, a soustředí se přitom logicky zejména na májovce. Podstatné roviny výstavby básnického textu, jež autor v Nerudových sbírkách analyzuje, srovnává vždy s jejich podobou u ostatních básníků. Jedná se třeba o četně zastoupené metrické rozměry — u klíčových rozměrů Nerudových sbírek, jež jsou současně charakteristickými útvary rovněž pro jiné májovce, uvádí Říha též příklady jejich děl, kde ten který rozměr nalezneme. Jako další příklad lze uvést básníkovu práci se strofickými formami, u významných strof se autor věnuje též míře a způsobu jejich využití u Nerudových současníků.

Toto přibližování dobového literárněhistorického kontextu považuji za zásadní. Neomezuje se přitom pouze na českou literaturu, nýbrž vše podstatné uvádí též do souvislostí evropských. Zabývá se například vlivem Heinricha Heina na májovce, navazováním májovské romantické poemy na byronskou veršovou povídku nebo Nerudovou volnou nápodobou italských základních folklorních útvarů v cyklu *Ohlasy italských národních písní*.

Říhova široká znalost kontextu české poezie (zejména) 19. století je však pro monografii stěžejní, protože jedním z hlavních důvodů, proč si pro svůj výzkum vybral právě Nerudovu poezii, je její vývojová hodnota. Tu konstatuje hned v úvodu knihy. Bohužel v čem ona vývojová hodnota básníkova díla spočívá, přibližuje pouze na několika místech monografie a pouze v obecné rovině, jako například v této pasáži, pojednávající o verši sbírky *Hřbitovní kvítí*: „Nerudova prvotina se v tomto ohledu významně podílela na uskutečnění májovského návratu k přísnému zachovávání pravidel sylabotónického verše po čtyřech dekádách sylabizujícího intermezza. Vedle vlastní básnické tvorby na proměnu metrického povědomí působila i autorova soudobá literární kritika […]“ (s. 29).

Text by zajisté vhodně doplnila kapitola podrobněji rozebírající básníkův vliv na další autory a prostředky výstavby básnického textu, jimiž se tento vliv projevuje. Došlo by tak k jistému ucelení autorova výzkumu a monografie by získala nový, podle mého názoru přínosný rozměr. Je škoda, že v tomto ohledu zůstává potenciál, který versologická publikace o Nerudově verši nabízí, téměř nevyužit.

Říha se zabývá rovněž dobovou literární kritikou, z níž četně cituje. Tyto úryvky literárněkritických článků přibližují tehdejší smýšlení o básnické tvorbě, zajímavé je například dobové vnímání užívání jambu a trocheje, které se pochopitelně liší od dnešní recepce atd. Citace z Nerudových statí tvoří vypovídající doplnění autorova výkladu a interpretace.

Monografii celkově charakterizuje přehlednost a systematičnost. Za podstatné považuji zejména uvádění metriky, rytmiky, strofiky a rýmu jednotlivých sbírek do vzájemných souvislostí a též jejich vztahování ke strukturám „jiného řádu“, jaké představují například žánr, tematika básně a její kompozice. Knize se tímto způsobem daří ukázat funkci a význam jednotlivých rovin Nerudovy poetiky v jejím komplexním celku. Říhovy interpretace pokládám za přiléhavé, střízlivé a dobře odůvodněné (často jsou též dokládané statistickými údaji). Versologické pojednání ilustrují velice frekventované ukázky básní, na nichž autor jednotlivé jevy demonstruje. Podle mého názoru by jednomu ze záměrů monografie — výše zmíněnému uvádění jednotlivých rovin poetiky básnického textu do vzájemných souvislostí, výrazně napomohlo pravidelné zařazování shrnujících příkladů ke konci kapitol. Takové pasáže, kde by vybraná báseň z každé sbírky byla rozebrána z hlediska metriky, rytmiky, strofiky a rýmu a následně interpretována, by jistě představovaly též vítané oživení textu.

Velmi oceňuji Říhovu badatelskou poctivost, která je pro jeho text příznačná. Pokud totiž není možné některý verš jednoznačně určit (například kolísá mezi daktylotrochejem a jambem), autor podrobně zdůvodňuje své řešení: uvádí postupně argumenty pro obě možná řešení a objasňuje, na základě čeho dospěl ke zvolenému závěru. Pasáže tohoto typu představují zajímavé a napínavé čtení pro každého, kdo má s versologickým výzkumem zkušenost. Zároveň svým způsobem též přibližují myšlení současné generace badatelů.

Záměr své knihy s poukazem na důležitost versologických publikací Říha shrnuje v jejím samém závěru: „Jan Neruda s veršem vědomě pracoval a očekával, že jeho volby v oblasti metra, rytmu, strofy či rýmu budou čtenářem rozpoznány a pochopeny. Současný čtenář zřídkakdy disponuje znalostmi, které by mu takové pochopení umožnily. Cílem této knihy bylo tyto znalosti zpřístupnit“ (s. 145). Nezbývá než konstatovat, že přes několik zmíněných nedostatků svůj úmysl autor velice zdařile naplnil.

Hana Šimková

Fenomén cestopisu v literárněhistorickém bádání střední Evropy

Marianna Koliová: *Cestopisné obrazy v premenách času: reprezentácia Tatier a Váhu v cestopisoch prvej polovice 19. storočia*. Bratislava, Univerzita Komenského v Bratislave 2019. 247 stran.

Monografie Marianny Koliové je zatím posledním příspěvkem k poetice i literárněhistorickému ukotvení cestopisu v širším kontextu. Její práce reprezentativním způsobem vstupuje do středoevropské diskuze o cestopisu jako žánru. Autorka si všímá klíčové schopnosti cestopisu nést různě konstruované obrazy estetického (uměleckého) i identitotvorného (nacionálního) diskurzu. Odborné diskuze o cestopisech, které tematicky pojí cesta/putování po Horních Uhrách v 19. století, je možné sledovat na stránkách vědeckých časopisů nejen u nás a na Slovensku, ale také v Polsku, Maďarsku a dalších zahraničních slovakistikách (Nový Sad či Záhřeb).

Zájem literárních historiků nebyl cestopisům vždy dopřán. Velké literární syntézy i základní lexikografické příručky se tomuto žánru spíš vyhýbaly. Cestopis v nich zaujímal jednoznačně okrajové místo, pokud vůbec byl součástí literárněhistorické reflexe. V posledním desetiletí se situace výrazně